

УДК 159.9:32

Краснолуцька Д. П.

ДО ОПТИМАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО В УКРАЇНІ

Розглянуті сутність та основні етапи процесу формування «суспільного порядку денного»; у контексті з цим визначені основні завдання політичної освіти в Україні.

Вибори Президента України 2004 р. стали переломним етапом у новітній історії нашої держави. Водночас із вагомими, безспірними здобутками демократії, «помаранчеві» події принесли і нове розуміння багатьох проблем сучасного українського суспільства. Зокрема, стали очевидними його неструктурованість, низький рівень політичної культури значної частини населення, безпринципність та відверта егоїстичність багатьох політиків, їх схильність до кулуарного прийняття рішень державної ваги. Однією з першопричин цих негативних явищ є брак культури суспільного порядку денного — невміння широких верств населення систематично виокремлювати у вирі різноманітних подій найактуальніші для цілої спільноти проблемні питання і чітко визначати свою позицію стосовно способів і методів їх розв'язання.

Проблеми активізації участі громадян України в управлінні державою перебувають у центрі уваги науковців і практичних політиків. Однак переважна їх більшість стосується лише окремих фрагментів формування активістської політичної культури. У зв'язку з цим низка провідних вчених висунули тезу про те, що для розвитку демократії вкрай необхідно належним чином організувати всю процедуру виявлення найважливіших політичних питань, встановлення між ними причинно-наслідкового зв'язку та формування відповідних завдань участі громадян у політичних процесах. Ця процедура, названа формуванням «суспільного порядку денного» (*public agenda setting*), може стати важливим чинником демократизації суспільства, оскільки конкретизація проблемних питань, їх «пропускання» крізь призму поглядів різних

соціальних груп є запорукою цивілізованого розвитку держави.

Очевидно, що одним із найактуальніших завдань підвищення політичної активності громадян, їхньої участі у формуванні суспільного порядку денного є кардинальне покращення обізнаності суспільства в політичних процесах не стільки за рахунок примноження фактажу та його аналізу у ЗМІ, скільки через систему політичної освіти. Якими ж мають бути принципи формування у громадян України знань та вміння проводити аналіз політичних подій, їх причин та можливих наслідків, прогнозувати ймовірні тенденції подальшого перебігу і визначатись із власною участю у них? Для відповіді на це запитання, що становить головну проблему даної статті, належить виконати наступні завдання:

— з'ясувати сутність процесу формування суспільного порядку денного;

— визначити особливості політичної освіти та її завдання в контексті культивування серед громадян України бажання брати безпосередню участь у формуванні суспільного порядку денного.

Об'єктом даного дослідження обрано політичний світогляд громадян України як учасників соціально-політичної трансформації. Його предметом — чинники, що впливають на здатність людей аналізувати й систематизувати політичні події, прогнозувати їх перебіг і визначатись з власною участю в них.

Сутність «суспільного порядку денного» та основні вимоги до процесу його формування

Як уже зазначалося, під формуванням суспільного порядку денного розуміють виявлення найбільш соціально важливих питань,

з'ясування причин виникнення проблем і формування відповідних завдань для суб'єктів політичного процесу щодо їх подолання. Глибинна сутність феномена суспільного порядку денного полягає у тому, що він являє собою результат сутички та синтезу інтересів різних соціальних груп і політичних сил.

Оскільки процедура формування суспільного порядку денного передбачає безпосередню або опосередковану участь різних верств населення і призначена для генерування важливих для країни рішень, то її можна вважати своєрідним «індикатором» політичної культури суспільства. Відтак суспільному порядку денному притаманний певний дуалізм: з одного боку, він являє собою продукт політичної системи й політичної культури, а з іншого — сам виступає у ролі системоутворюючого чинника, що чинить істотний вплив на зміни у суспільстві.

Говорячи про суспільний порядок денний як про «індикатор» політичної культури суспільства, маємо на увазі, насамперед, такі ключові моменти:

— хто ініціює включення тих чи інших питань до суспільного порядку денного і які цілі він переслідує;

— яке коло питань включається до суспільного порядку денного;

— наскільки об'єктивним і обґрунтованим є зміст даного суспільного порядку денного;

— яким є ставлення інших політичних сил і громадськості до окресленої сфери питань;

— як реагує суспільство на сформульований суспільний порядок денний.

Так, ініціювання суспільного порядку денного, коли воно здійснюється виключно панівними політичними силами і містить питання, «підігнані» під їхню програму із наперед передбаченим масовим «одобрямс», без широкого обговорення чи дискусій, розгляду альтернативних варіантів, та ще й коли це відбувається на тлі політичної апатії громадськості, є класичною схемою формування суспільного порядку денного у тоталітарному суспільстві.

На наш погляд, формування суспільного порядку денного у демократичному суспільстві має відповідати таким вимогам:

— **об'єктивність** — питання, на яких акцентується увага, повинні бути не надуманими, а їх актуальність — достатньо обґрунтованою;

— **конкретність** — питання повинні формуватися чітко, без абстракції, надмірного узагальнення і стосуватися конкретних ситуацій, проблем, подій;

— **адекватність** — поставлені питання та

пропозиції щодо їх розв'язання мають відповідати особливостям поточного періоду та інтересам громадськості;

— **комплексність** — поставлені питання повинні мати логічний зв'язок між собою, а їх розгляд завершуватись напрацюванням рішень, що дозволяють розв'язати низку взаємопов'язаних проблем;

— **регулярність** — формування суспільного порядку денного у демократичному суспільстві не може бути епізодичною процедурою, обумовленою, наприклад, деякими екстраординарними подіями. Цей механізм народження, розвитку і вираження громадської думки повинен функціонувати постійно;

— **реальність** — сама форма поставлених питань повинна передбачати можливість практичної реалізації пов'язаних із ними рішень.

Окремою важливою проблемою є те, хто продукує суспільний порядок денний. Зрозуміло, що початкова ініціатива належить переважно провідним політичним і громадським діячам, але без масової підтримки населення та інших політичних сил запропонований ними суспільний порядок денний залишиться просто темою для публікацій у ЗМІ як висвітлення власної позиції ініціаторів. Для того, щоб суспільну важливість піднятих питань зрозуміли широкі верстви населення, необхідно враховувати низку емоційно-психологічних особливостей перетворення інформації у свідомості окремої особистості. На наш погляд, формування суспільного порядку денного на особистісному рівні відбувається поетапно; схематично цей процес представлений нарис. 1.

Очевидно, що у демократичному суспільстві вміння людей виокремлювати у «морі» інформації найвагоміші події і з'ясувати причини їх виникнення не повинно бути прерогативою виключно політиків, політичних експертів і журналістів. Основами такого специфічного знання для особистої політичної самоідентифікації мають володіти і просто громадяни. Культивування таких знань є функцією політичної освіти, тому розглянемо деякі її основні завдання на різних етапах формування суспільного порядку денного.

Завдання політичної освіти у процесі формування суспільного порядку денного

У контексті сутності феномена суспільного порядку денного основна мета політичної освіти полягає у наступному:

— сприяти формуванню політично свідомого і активного громадянина;

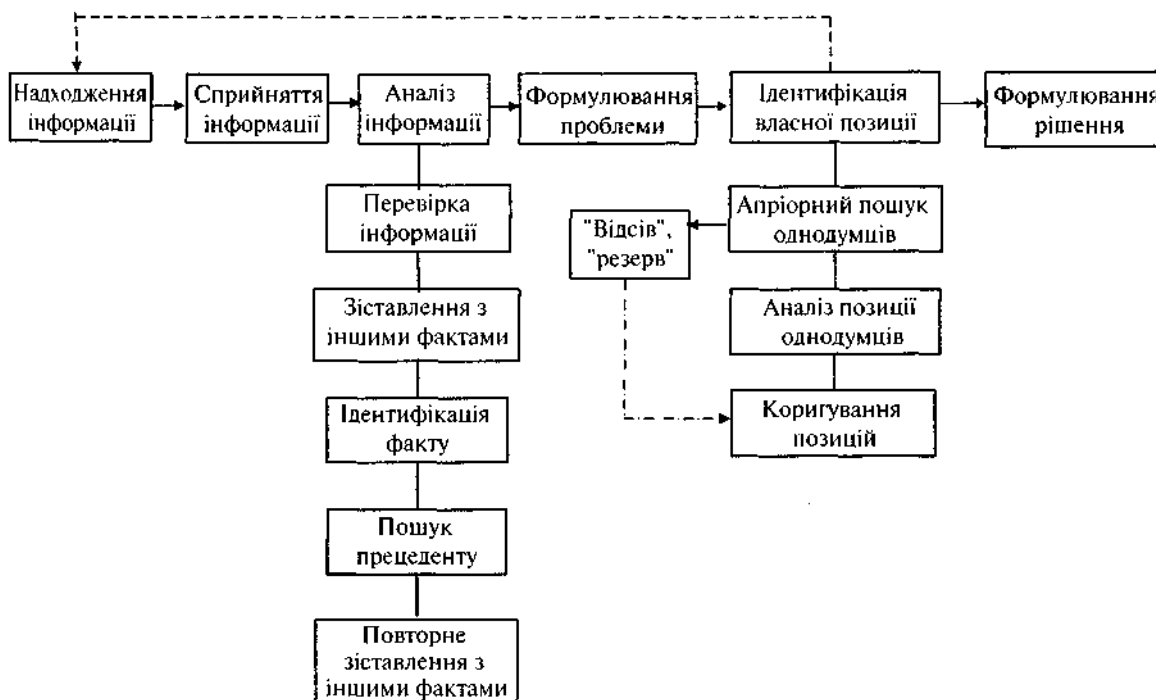

Рис. 1. Схема формування суспільного порядку денного на особистісному рівні.

- акцентувати увагу суспільства на найважливіших, актуальних питаннях і консолідувати людей для колективного прийняття відповідних рішень.

Повернімось до розгляду схеми на рис. 1. На етапах подання - сприйняття інформації завданнями системи політичної освіти є забезпечення вільного доступу до різноманітної інформації і культивування у людей тяги до політичних знань. Перше завдання тісно пов'язане із проблемами становлення свободи слова в Україні, детально досліджене багатьма вченими і у принципі вже має чітко визначені шляхи практичної реалізації [1; 2; 8]. Зазначимо лише, що зараз існує достатньо різноманітних можливостей для отримання інформації у різних формах — подання фактів із коментарями політиків і політологів, публічне обговорення подій під час дебатів, проведення зустрічей з виборцями, різноманітні конференції та симпозиуми тощо. Урізноманітнилися і канали подання інформації - поруч із традиційними ЗМІ досить широкої популярності набули інформаційно-політичні сайти, віртуальні журнали [4; 7]. Важливим досягненням є також створення системи поширення теоретичних знань: у навчальних закладах різних рівнів акредитації викладають політологічні дисципліни, опубліковано багато підручників і наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, інтенсивно проводять підготовку педагогічних кадрів відповідного профілю.

Зрозуміло, що і у цьому плані далеко не всі проблеми вирішені [6]. Наприклад, регіональна преса досі залишається «зашореною», публікуючи тенденційні матеріали з оглядом на реакцію місцевого керівництва. Практично не діє ціла низка законів, які захищають право журналіста на вільне збирання і висвітлення фактів [2]. Але в цілому можна вважати, що інформаційна система України за принципами своєї побудови створює необхідні можливості для ефективної ініціалізації суспільного порядку денного.

На жаль, друга задача — активізація сприйняття інформації, — тільки зараз набуває певних перспектив вирішення. Залишки «совкової» свідомості у багатьох людей старшого і середнього віку обумовили їх аполітичність і зневіру у можливість впливу на політичні процеси [5]. Відтак запропонований суспільний порядок денний сприймається ними просто як перелік скандальних фактів, які «роздуваються» політичними силами, що перебувають у суперництві. Таке ставлення передалось і значній частині молоді. І тільки події на Майдані розбили таку пасивність. Для культивування тяги до одержання політичної інформації, на наш погляд, необхідно кардинально поліпшити методику і оформлення її подання. Наприклад, це можуть бути молодіжні форуми, публічні теледебати між «молодіжним» залом та досвідченими політиками, інші незвичні до даного часу форми. Те саме стосується форм і методик викладання

політології у навчальних закладах, яка зараз часто-густо вважається учнями шкіл і студентами негуманітарних вузів «нудною» дисципліною.

Подолання психологічної інерції (а у деяких випадках— ще й інформаційної «блокади») на перших етапах неодмінно призводить до того, що людина починає аналізувати накопичені факти. Аналіз інформації— це також складний процес, детальний розгляд якого виходить за рамки даного дослідження. Окреслимо лише основні моменти цього процесу. По-перше, у більшості випадків інформація до громадянина надходить розрізнена, почасти без уточнення зв'язку між окремими подіями і фактами та протилежною оцінкою вагомості для суспільства і прогнозів на майбутнє [1]. Отже, сама система політичної освіти повинна автоматично спрацьовувати як своєрідний «консультант», допомагаючи людині самостійно систематизувати новини і встановлювати між ними причинно-наслідковий зв'язок. Наголошуємо, що це має бути не заслугою окремого талановитого політичного оглядача, журналіста, політолога, який не полінувався чи не побоявся простежити і висвітлити зв'язок між людьми та подіями. Будь-який громадянин повинен мати змогу і вміння провести такий аналіз на підставі, наприклад, упорядкованої «бази фактів» на інформаційних сайтах. Зараз в Інтернеті без особливих проблем і дуже швидко можна знайти різноманітну інформацію, що стосується діяльності, родинних і бізнесових зв'язків вітчизняної політичної еліти. Упорядкувавши ці дані хронологічно і за ключовими словами, можна створити «електронний літопис» України, який стане цікавим джерелом систематизованої інформації не тільки для окремих користувачів мережі, а й для інших видів ЗМІ, через які поширюватиметься для решти населення.

У результаті систематизації здобутої інформації громадяни можуть ідентифікувати події і відповідні питання суспільного порядку денного, присвоївши їм певну категорію важливості. На наш погляд, питання суспільного порядку денного можна класифікувати:

- за масштабністю;
- за тим, хто їх генерує (влада, опозиція чи громадяни);
- за характером виникнення (результат конфлікту, компромісу чи синтезу інтересів).

Алгоритм ідентифікації за масштабністю приблизно такий. Спочатку з'ясовується «сфера дії» окремих питань суспільного порядку денного (наприклад, економіка, еко-

логія, обороноздатність країни тощо). При цьому, насамперед, розглядають важливість питання для певної галузі, поступово розширюючи перелік галузей, поки актуальність поставленого питання не буде видаватися сумнівною. Наприклад, при розгляді питання, що вочевидь стосується економіки, слід спочатку почергово розглянути, наскільки воно стосується життєдіяльності громадян, права власності, трудового права, відносин із державою через податки. Поступово розширюючи коло зв'язків цього питання з іншими, можна перейти до визначення його актуальності для інших сфер і встановити важливість для суспільства в цілому. Гадаємо, що за останньою ознакою питання суспільного порядку денного слід ранжувати таким чином:

— 1 ранг— питання національної безпеки та інтересів цілої нації;

— 2 ранг — питання, пов'язані з інтересами окремих регіонів і великих соціальних груп (професій, національностей, релігійних конфесій);

— 3 ранг — інтереси окремих політичних сил і «вузьких» соціальних груп.

Розглянемо такий приклад. Коментуючи «наступ» Прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко на митну службу України, народний депутат Андрій Шкіль навів факти колосальних махінацій з відшкодуванням ПДВ деяким фірмам-експортерам у Львівській області [3]. Дійшло до того, що такі фірми (наприклад, «Артор») просто оформляли на Львівській митниці фальшиві документи нібито на вивезений товар, який фактично не залишав складу фірми. Завдяки такій «торгівлі повітрям» підприємці незаконно отримали впродовж останніх двох років близько 1 млрд дол. Отже, дане питання стосується недоліків організації зовнішньої торгівлі і роботи правоохоронних органів. Але ось наступний факт, наведений А. Шкілем: із боку митниці злочинні оборудки прикривав Тарас Козак, колишній начальник Західної регіональної митниці, близький друг С. Медведчука (екс-голови Державної податкової адміністрації у Львівській області, брата В. Медведчука) та О. Сало (у недавньому минулому — начальник обласного управління МВС) — члени СДПУ(о). Таким чином, кримінальне питання набуває яскраво вираженого політичного забарвлення. А якщо пригадати, що значна кількість керівних кадрів української митниці призначалася за прямою протекцією чи за сприяння лідерів означеної політичної партії, то виникає небезпідставна думка, що порядок на митниці не буде наведений доти, доки не здійсниться кардинальна

ротація кадрів. Якщо ж поррахувати кількість митниць на кордонах України, то стає очевидним, що «митне» питання є актуальним і для життєзабезпечення громадян, і для економіки країни, і для її міжнародного стану.

Точка зору або позиція окремого громадянина стосовно того чи іншого питання «переростає» у питання суспільного порядку денного лише у тому випадку, коли її поділяє значна частина громадян. Зрозуміло, що при обміні думками відбувається їх деяка корекція, після чого питання і набуває завершеної форми для включення до переліку питань суспільного порядку денного. На даному етапі також важливою є ефективна політична освіта, яка повинна сприяти пошуку односторонніх і діалогу з ними. Однак у реальності такі зв'язки поки що виникають спонтанно і майже завжди — опосередковано, а не внаслідок безпосереднього контакту. Отже, слід передбачити можливість удосконалення сучасної системи політичної освіти у цьому напрямі.

Зараз маємо підстави вважати, що в Україні є необхідні передумови для активізації політичних процесів і залучення до них широких верств населення шляхом формування суспільного порядку денного.

Демократична практика формування суспільного порядку денного передбачає безпосередню або опосередковану участь різних верств населення і призначена для генерування важливих для країни рішень; її можна вважати своєрідним «індикатором» політичної культури суспільства. Тому формування суспільного порядку денного у демократичному суспільстві має відповідати таким вимогам:

об'єктивність, конкретність, адекватність, комплексність, регулярність, реальність.

Формування суспільного порядку денного на особистісному рівні відбувається поетапно: надходження інформації — її сприйняття та аналіз - формулювання проблеми — самоідентифікація власної позиції — формулювання рішення. На всіх етапах надзвичайно важливим є володіння особистістю певними специфічними знаннями і навичками, формування яких є одним із завдань політичної освіти.

Основна мета політичної освіти у контексті формування суспільного порядку денного полягає у тому, щоб: сприяти формуванню політично свідомого і активного громадянина; акцентувати увагу суспільства на найбільш важливих, актуальних питаннях і консолідувати людей для колективного прийняття відповідних рішень.

У результаті систематизації здобутої інформації громадянини можуть ідентифікувати події і відповідні питання суспільного порядку денного, присвоївши їм певну категорію важливості. Точка зору або позиція окремого громадянина стосовно того чи іншого питання «переростає» у питання суспільного порядку денного лише у тому випадку, коли її поділяє значна частина інших громадян. Зрозуміло, що при обміні думками відбувається їх деяка корекція, після чого питання і набуває завершеної форми для включення до суспільного порядку денного. На даному етапі також важливим є поширення практики ефективної політичної освіти, що повинна сприяти пошуку односторонніх і діалогу з ними.

1. Барков В. Ю. Соціально-політичне становлення громадянського суспільства в Україні: Автореф. дис... д-ра політ. наук. - К., 1999.
2. Косміна І. Володарі медіа-зашморгів // Вечірні вісті.- 2003.- № 32.- С 6-7.
3. Любя Я, Смирнов А. И дать, и взять // Корреспондент.— 2005,-№8 (147).-С. 28-30.
4. Аатушев В. Політична культура: теоретико-методологічні проблеми дослідження // Соціологія: теорія, методи, маркетинг- 1998.- № 4-5,- С 5-20.

5. Ольшанский Д. В. Политическая психология.— СПб.: Питер, 2002.
6. Рябов С. Громадянська освіта як фактор демократизації України // Сучасна Україна. Конференція українських випускників освітніх програм США.— К.: ВАТ Книжкова друкарня наукової книги.— 2000.— С. 15—22.
7. Рябов С. Структура і функції знань про політику // Політологічні читання.- 1994.—№ 1.-С. 167-196.
8. Таран С Тіньова цензура // Дзеркало тижня.- 2003.— № 4. - С 21.

D. Krasnolutska

CONCERNING OPTIMUM MODEL OF SOCIAL AGENDA SETTING FORMING IN UKRAINE

Author studied the essence and the process of social agenda setting forming; according to them, the main tasks of political education in Ukraine are defined.